

Mrs. Degas

Arthur Japin

Mrs. Degas

ROMAN

Uitgeverij De Arbeiderspers

Amsterdam · Antwerpen

Eerste, tweede, derde en vierde druk september 2020
Vijfde druk oktober 2020
Zesde druk november 2020
Zevende druk december 2020

Copyright © 2020 Arthur Japin

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie of op
welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming
van BV Uitgeverij De Arbeiderspers,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Mijke Wondergem
Omslagillustratie: Edgar Degas, *Danseuse assise
tournée vers la droite*, 1873. Musée d'Orsay
Portret auteur: Corbino
Typografie: Nico Richter

ISBN 978 90 295 4232 6 / NUR 301

www.arthurjapin.nl
www.arbeiderspers.nl

Inhoud

37, RUE VICTOR MASSÉ II
Parijs, 1912
Parijs, 1863
Parijs, 1912

HET HUIS AAN ESPLANADE 128
New Orleans, 1872 – 1873

6, BOULEVARD DE CLICHY 212
Parijs, 1912
New Orleans, 1873
Parijs, 1912

Nawoord 291

Bronnen 301

Stamboom 303

Voor L. J. en B. M.

*‘Wij werken in het donker – wij doen wat we kunnen –
wij geven wat we hebben.*

*Onze twijfel is onze passie, onze passie is onze taak.
De rest is de gekte van kunst.’*

– HENRY JAMES, *The Middle Years*

Er is een leeg wit vel en het moet vol.

Die eerste lijn... De drang om haar te zoeken. De moed om haar te zetten. Je hand fladdert boven het papier, nerveus. Vingers als libellen, bang om neer te strijken. Zoeken. Tasten. Toch terugheschrokken weer omhoog. Dat moment van aarzelen waarin alles nog idee is. Tot aan de eerste uithaal liggen alle paden open. Gezegende wanhoop. Almachtige onwetendheid.

Uiteindelijk landt de houtskool en trekt een zwarte vore door het ongerepte.

Inbeelding is afbeelding geworden, onherstelbaar. Een eerste lijn, waartegen je je afzet met een tweede. Is het doek eenmaal bevlekt, is de aanval op het lege vel begonnen, dan moet je door op wat je hebt.

Spijt krijgen, doezelen. Krassen in de schoonheid, kruisen door het ideaal. Creëren is beperken. Iets komt tot leven omdat jij het zijn oneindigheid ontnemt. Zoals wijzelf ontstaan. Dankzij begrenzing. Scheppen is mogelijkheden wegstrepen. Snoeien in potentie. Vrijheden opgeven en dromen inperken. Gedachten vastleggen. Vluchtwegen barricaderen. Je dacht alles te kunnen, maar volbrengt alleen dit ene. Het vullen van een vel.

Vier uur lang heb ik een van mijn modellen ooit de haren geborsteld, alleen om de structuur te kennen, in

haar te geraken, vrouw te worden, de beweging van het kammen te doorgronden, voordat ik durfde een eerste lok te schetsen.

‘Nooit naar het leven tekenen,’ waarschuwde Ingres, ‘alleen uit het geheugen.’

Een kunstenaar heeft de onbegrensde mogelijkheid gezien. En uit dat alles, wist hij niet meer voort te brengen dan dit ene. Daarom kan hij zelf nooit tevreden zijn.

Toch wordt hij, als de voorstelling eenmaal staat, door iedereen geroemd omdat hij iets uit niets wist voort te brengen. Maar iets wat je scheidt komt niet uit niets, het komt uit alles.

37, rue Victor-Massé

Parijs, 1912

Eerste verslag

Die man zo oud, de plek, die grimmigheid, ik stond te trillen op mijn benen. En precies zoals jij zei, mijn god, die kop, hij oogt volstrekt verwilderd! Zeker twee, drie jaar zijn die haren en die baard niet meer geknipt en op een wasbeurt kunnen we alleen maar hopen. Dat iemand zo leven wil. Of nee, zijn wil heeft daar natuurlijk weinig mee te maken, het is meer dat een man alleen de moed niet altijd op kan brengen.

Even dacht ik dat mijn stem zou breken, maar hij had niets door. Hij ging er helemaal van uit dat ik door de oude Zoë was gestuurd ter vervanging van het arme kind dat nu tijdelijk zijn eten kookt en schoon moet maken in die gribus, en aan wie hij een bloedhekel heeft.

Het schoot door mij heen hem in die waan te laten. Dat was ook een goede dekmantel geweest. Misschien zelfs beter. Als hulp in de huishouding zou ik vrij in en uit kunnen lopen en de hele zaak bestieren. Ik zou zonder dat het vragen oproept alle kamers kunnen binnengaan, en betrapt hij mij vandaag of morgen met mijn handen in een lade waar ik niets te zoeken heb, dan is de grote schoonmaak een aannemelijk excuus.

Was ik koudbloediger geweest, dan had ik misschien van onze opzet durven afwijken, een schortje voorge-

bonden en beaamd dat ik zijn nieuwe dienstmeid ben. Voor ons dubbelspel had het niet uitgemaakt. Wat mij weerhield, was dat ik bij de eerste de beste maaltijd door de mand zou vallen, want zoals Estelle – God hebbe haar ziel – mij iets te vaak verweten heeft: als ik ergens niet voor in de wieg ben gelegd, is het wel koken.

Ik bleef dus bij het plan zoals wij het hebben door-
gesproken en zei hem dat ik was aangenomen om de
vacature te vervullen.

‘Wat voor vacature?’ bromde hij. ‘Maak meteen maar
rechtsomkeert, juffrouw, en probeer het ergens als
modinette want ik weet van geen vacature.’

Ik hield stand en zei, zoals jij had aangeraden, dat ik
door Paul Durand-Ruel was ingehuurd en ook al ben
betaald om te helpen met de inventarisatie van zijn
archief en de verhuizing. (Je weet toch zeker dat Paul en
zijn zoons ons zullen dekken, hè, mocht mijn verhaal
ooit worden nagetrokken?)

‘Verdomde bemoeizucht!’ riep hij. ‘Van alle ongemak-
ken van de oude dag is naastenliefde het minst draag-
lijk. Ik raad iedereen aan voortijdig te sterven, want als
oud mens raak je verstikt door ongevraagde hulp.’

Ik was gekomen onder zakelijk voorwendsel. Zo stelde
ik me dus op, professioneel. Ik trok een notitieboekje
tevoorschijn en werkte op ambtenaarstoon een aantal
vragen af.

‘Op welke datum moet deze woning worden opgele-
verd?’

‘Als het aan de aannemers ligt? Eind van de maand.’
Zijn vingers streelden de lambrisering, argeloos, zoals je
een hond aait die om aandacht bedelt. ‘Misschien valt
het een week of wat te rekken. Hoe dan ook willen ze
voor de zomer alles platleggen en dit jaar nog beginnen
met de nieuwbouw. Zakenlui. Geen hart. Het gaat

iedereen te goed. De grond is te veel waard, ze kunnen amper wachten om hun winst te innen.'

'Hoeveel etages zijn het?'

'Drie.'

'En staat het overal zo vol als hier?'

'Voller. Ik dacht, in deze kamer laat ik wat ruimte voor ontvangst van ongenode gasten.'

Tevreden over zijn verwijt keek hij mij voor het eerst recht aan.

Het is alsof je in een doodshoofd kijkt! Je had me gewaarschuwd, maar mijn hart kromp ineen. Kan het bestaan, dacht ik, is dit alles wat er over is van een blik die de wereld zoveel kleur heeft gegeven?

Ik weet niet hoever hij heen was toen jij hem voor het laatst gezien hebt, maar nu is ook het spierweefsel geatrofieerd. Het vet achter de oogbollen is opgelost, zodat ze verzinken in de kassen. Die dieptewerking wordt versterkt door de huid rondom, die ongezond donker is, blauwig als een lijkvlek. De oogleden hangen als half opgetrokken gordijnen voor een leeg toneel. Daarachter, ver weg tussen de wimpers, turen pupillen als twee speldenprikjes in de leegte.

Zijn dit de ogen die ooit mij hebben bestudeerd? Indertijd moet hij mij er geduldig mee hebben afgetast. Of óngeduldig juist, want terwijl hij met zijn schetsboek in de weer was zal ik heus niet stil hebben gelegen. (Ik weet van jouw kinderen dat hij gek van ze werd omdat zij, terwijl hij ze probeerde vast te leggen, maar bleven spelen en rondkruipen. Erg genoeg is dat zowat alles wat zij zich van de arme kerel herinneren: zijn voortdurende wanhoop omdat zij het verdomden stil te zitten zoals zijn Parijse modellen.)

Weet je zeker dat hij nog steeds contouren ziet en schaduwen kan onderscheiden? Dat hij in mijn richting

keek, leek meer een toevalstreffer, want toen ik, van ongemak en schrik, wat ging verzitten volgde zijn blik mij niet, maar bleef straal over mijn schouder staren, rustend op een oneindig niets.

‘Hieronder op de eerste bevindt zich mijn kunstverzameling,’ begon hij op te sommen. ‘Er is deze verdieping waar ik leef met alle troep van dien en dan heb ik boven mijn studio en daar... nou ja, wat dáár allemaal staat... In de loop der jaren is er natuurlijk ook steeds meer bij gekomen, de opbrengst van een heel werkzaam leven.’

‘En dat staat allemaal hierboven opgeslagen?’

‘Opgeslagen?’ Hij sloeg met een vuist op tafel. ‘Zie ik eruit alsof ik al ben overleden? Mijn werken staan niet “opgeslagen”, juffrouw, die staan alleen te wachten tot dat ik ze weer eens onder handen neem.’

‘Werkt u dan nog?’

‘Ik adem.’

‘Maar ik dacht...’

‘Ik weet niet wat u is verteld, maar al het onvoltooide werk gaat met mij mee, de beelden, ieder doek dat ik nog als onaf beschouw, alles. Hoe graag Paul ook aan mij wil verdienen, niets daarvan gaat naar zijn galerie.’

‘Genoteerd. Al het onvoltooide werk gaat mee. En waarom ook niet? Als daarvoor in uw nieuwe onderkomen voldoende ruimte is...’

‘Dat weten we zodra er een gepast adres is gevonden.’

‘Bedoelt u dat u nog geen nieuwe woning is aangeboden?’

‘Zat. Elke dag zeuren ze me erover aan mijn kop, maar ik laat me door niemand iets opdringen. Ik verdom het om het ge te verlaten. Dit is mijn arrondissement. Hier ben ik geboren en hier zal ik sterven. Geen voet zet ik voorbij Pigalle. Anders trotseer ik net zo lief de slopershamer.’

‘Ik had juist altijd begrepen dat u zo ondernemend was. Bent. Nieuwsgierig. Zo avontuurlijk dat u de halve wereld hebt bereisd...’

‘Had u dat “begrepen” en van wie dan wel, of stond dat ook allemaal in die vermaledijde advertentie?’ Hij veerde op als een hinde die de jager ruikt. ‘Hoor eens, juffrouw, ik weet niet wat u komt doen. Joseph en Georges Durand-Ruel maken de inventaris op van mijn verzameling, de jongens van Paul. Of hebt u van kunst al net zoveel verstand als van mijn levenswandel?’

‘Helemaal niet, ik...’

‘En dan nog eens iets: als hiervan ook maar één letter naar buiten komt, dan procedeer ik tot de deurwaarder uw laatste sou geïnd heeft.’

‘Wat zou er naar buiten kunnen komen? Van mij krijgt geen mens een woord te horen.’

‘Ik hoor u wel kriebelkrabbelen. U bent aantekeningen aan het maken! Krantenadvertentie, mijn reet! U komt niet via maar ván de krant, op mij afgestuurd door uw redactie. Leuk, een of ander artikel over de oude Degas. Eens zien hoe die erbij zit in zijn ellende. Laten we hem in zijn verlopen glorie nog een keer naaien! Even kijken of we die gek nog een van zijn schokkende uitspraken kunnen ontlokken, of wij De Beer nog één keer naar de mensheid kunnen laten klauwen, de boel opstoken, hem weer eens voor antisemiet uitmaken. Altijd goed voor een dubbele oplage, nietwaar?’

Een tijdlang dacht ik dat hij zo zou blijven razen en ik zag onze hele missie al als verloren, maar uiteindelijk – vraag niet hoe – heb ik hem weten te kalmeren en met veel moeite van mijn onschuld en beste bedoelingen overtuigd.

‘Er is zoveel waarbij ik u van dienst kan zijn,’ stelde ik voor. ‘Administratie, brieven, boeken, oud papier. Iemand moet daar toch doorheen voordat het in dozen

gaat en wordt gekist. Schiften welke correspondentie van belang is en wat weg kan. Waar u aan hecht of wat u liever wilt verbranden. Een mens verzamelt in zijn leven zoveel woorden, iemand zal uw ogen moeten zijn.'

Hij dacht na en knikte.

'En dat is geen prettig idee,' ging ik verder, 'dat begrijp ik maar al te goed. Wat kent u mij nou helemaal? Waarom zou u mij iets zo persoonlijks zomaar toevertrouwen? Het zijn niet alleen de spullen, een huis waarin je zo lang woont vult zich met zoveel méér.'

Ik stond op en maakte aanstalten om te vertrekken.

'Denk er rustig over na. Ik bied u mijn hulp aan, meer niet. We staan voor een fikse klus, dus we moeten er niet al te lang mee wachten. Met uw goedvinden kom ik morgen nog eens langs. Als u wilt, kunnen wij dan direct een begin maken. Ik stel voor het nuchter en systematisch aan te pakken. Kamer voor kamer, kast na kast. Enkel in overleg en met uw instemming. Ik zal alles wat ik tegenkom benoemen en daarna beslist u of ik het zal openen en of ik het mag lezen. Niets verdwijnt zonder uw goedkeuring. Maar als het u te zeer aangrijpt, begrijp ik dat ook. Sans rancune. Dan stuurt u mij morgen weg en laten we de boel de boel.'

Dat ik niet aandrong, wekte vertrouwen.

'Die spullen zullen toch een keer uit huis moeten,' overwoog hij.

'Uit huis is het probleem niet. Ik kan alles ongezien in dozen laden en beneden zetten. Dat is zo gebeurd.'

'En dan?'

'Naar de vuilstort ermee.'

'Ongezien?'

'Of u kunt het met u meezeulen natuurlijk, maar waarom zou u? Het is niet alsof er nog eens een moment komt waarop u het in alle rust zult kunnen doorlezen.'

Daar zag hij de redelijkheid van in.

‘Zo waardeloos als een mens wordt,’ verzuchtte hij hoofdschuddend. ‘Zo overbodig. Net als de zooi die je in je leven hebt vergaard. Toen het in huis kwam, leek het nog heel wat, maar het eindigt allemaal bij het vuilnis. Precies zo vergaat het je als mens, ongemerkt heb je ieder belang verloren.’

‘Misschien vinden we van dat belang nog iets terug,’ zei ik zacht. ‘Ergens in de chaos.’

Ieder huis dat op de slopershamer wacht, legt zich neer bij zijn lot. Maar hier lijkt de moed al jaren eerder te zijn opgegeven. De versleten perzen, het verschoten notenhout, bladderende verf, zittingen vol vlekken, gleeën in de wandbespanning, overal kringen van het vocht, hier en daar komen de tengels erdoorheen. Als iemand zijn omgeving niet meer ziet, verliest die prioriteit, dat begrijp ik. Een ander heeft nog vrienden die kunnen ingrijpen, maar de oude gek heeft met zijn grillen iedereen verjaagd.

Geen wonder dat zijn oude huishoudster er vandoor is: waar je ook kijkt, dat opgetaste verleden! In alle hoeken angespoelde levensresten, opgehoopt als modder na een overstroming. Overal zit vroeger aangekoekt, alsof het hier op slapeloze nachten met het kwelwater omhoogkomt.

Het ergste is de kamer waar hij hele dagen bivakkeert, wie verzint zoiets, je wc en je bad zowat open en bloot in de kamer? Eromheen ziet het wijnrode tapijt zwart van de vlekken. Van het bidet naar zijn ijzeren bed is in de loop der jaren een paadje kaal geschrobd, maar enige indruk van hygiëne is daarmee niet gewekt. Vette vingers op het schellekoord, stof op de aspidistra's.

Tegen een armoedig interieur zou het minder afste-

ken, maar te midden van al die rijkdom schrijnt het des te meer. De glans van hoog antiek, zilveren kandelaars en lampkristal tussen de omgevallen stapels, losgeraakte draperieën, open lades van zijn uitpuilend bestaan...

In zekere zin past de omgeving bij de man. Tussen de wildgroei van zijn witte haar en onder de ravage van zijn blik flakkert nog wat *élégance*, een sprankel van de zwier waarmee hij heeft staan schetsen in de coulissen van de Opéra, iets van de aandacht waarmee hij de ballerina's tijdens hun ochtendlessen bestudeerde, een restant van zijn gevoeligheid voor hun blessures, oog voor hun knellende kostuums en stekende baleinen, voor hoe de roze bandjes van hun *pointes* in hun enkels sneden.

Als een *pentimento* schemert die man van toen door zijn grimmigheid heen. De rug, gebogen onder de schaamte voor zijn verval, recht zich soms nog even met de trots waarmee hij ooit de paddocks van Longchamps zal hebben doorkruist of de zalen van het familiepalazzo in Napels.

Restjes die mij hoop geven dat wij nog iets van ons gezamenlijk verleden in hem zullen kunnen wekken.

'Tets terug te vinden van belang...' herhaalde hij en mijmerde. 'Het is waar, wat zich in die kasten en commodes allemaal moet hebben opgehoopt! Ieder stapeltje verraadt gewoontes, eigenaardigheden, verlopen sentimenten, onverwachte souvenirs, vergeten vrienden.'

'Om over liefdes maar te zwijgen...'

'Dat zal ik ook zeker doen!' zei hij kortaf.

Die vervloekte loslippigheid van me! Bijna had ik hem en nu was hij weer op zijn *qui-vive*.

'Komt u morgen terug.' Hij stond op ten teken dat ons onderhoud was afgelopen. 'Dan laat ik weten wat ik heb besloten.'